

Władysław Szulakiewicz

ORCID: 0000-0001-8614-2955

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

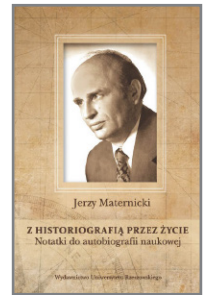
Autobiografia naukowa z historiografią w tle

A Scholarly Autobiography with Historiography
in the Background

Jerzy Maternicki, *Z historiografią przez życie. Notatki do autobiografii naukowej*, do druku przygotował i wstępem opatrzył Paweł Sierżęga, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2024, ss. 247

W dniu 28 grudnia 2025 roku Profesor Jerzy Wiktor Maternicki ukończył 90 lat. Z tej okazji warto przypomnieć niektóre wątki z jego biografii naukowej, wykorzystując w tym celu jako źródło wydane zapiski autobiograficzne pt. *Z historiografią przez życie. Notatki do autobiografii naukowej* (Rzeszów 2024). Wypada zaznaczyć, że w środowisku historyków nie trzeba przedstawiać Profesora Maternickiego – jest on powszechnie znany, jednak dla szerszego grona czytelników warto poczynić wzmianki na temat jego biografii naukowej.

Omawiana książka została opublikowana w Wydawnictwie Uniwersytetu Rzeszowskiego. Jest rodzajem egodokumentu przedstawiającego różne fakty z biografii naukowej Profesora Maternickiego, wieloletniego wykładowcy Uniwersytetu Warszawskiego



SPI Vol. 29, 2026/2
e-ISSN 2450-5366

(UW) i Uniwersytetu Rzeszowskiego (URz), nestora polskiej historii historiografii.

Jerzy Maternicki urodził się w 1935 roku w Warszawie. W stolicy ukończył studia na Wydziale Historycznym UW (1958). Na tej uczelni uzyskał kolejne stopnie naukowe: stopień doktora w 1966 roku; doktora habilitowanego w roku 1971. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1978 roku, a zwyczajnego w 1988 roku. Profesor Maternicki jest uczniem Wandy Moszczeńskiej (1896–1974), specjalistki historii historiografii, metodologii historii, autorki podręczników. Od ukończenia studiów do 1997 roku pracował na Uniwersytecie Warszawskim. W roku 1993 rozpoczął pracę na pół etatu w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie (obecnie Uniwersytet Rzeszowski), a od 1997 roku był etatowym pracownikiem tej uczelni, gdzie kierował Zakładem Historii Historiografii i Metodologii Historii.

Zasługą Profesora jest zaangażowanie w realizację wielu projektów badawczych, takich jak: „Polskie środowisko historyczne 1918–1939” (1983–1990) i „Tradycja grunwaldzka” (1988–1990), „Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.” (2002–2007), „Historia – mentalność – tożsamość. Miejsce i rola historii oraz historyków w życiu narodu polskiego i ukraińskiego” (2007–2011), „Galicja 1772–1918” (2009–2012), „Wspólne dziedzictwo. Historiografia polska i ukraińska we Lwowie w XIX i XX wieku (do 1939 r.)” (2011–2013). Początkowo były to tematy realizowane w Uniwersytecie Warszawskim, a następnie w Uniwersytecie Rzeszowskim. W realizację wymienionych projektów zostali włączeni przedstawiciele środowiska polskiego i ukraińskiego. Gdy powstało w 2011 roku Towarzystwo Historiograficzne, Profesor został jego pierwszym prezesem.

Zainteresowania naukowe Profesora dotyczą studiów nad historiografią polską XIX i XX wieku, w szczególności nad środowiskami historycznymi Warszawy, Krakowa i Lwowa oraz poglądami metodologicznymi historyków. Ważnym nurtem jego zainteresowań są także badania nad edukacją, świadomością i kulturą historyczną Polaków w XVIII–XX wieku oraz dziejami dydaktyki historii, historii historiografii, teorii kultury historycznej, a także kształcenia historycznego. Jest autorem m.in. takich książek jak: *Warszawskie środowisko historyczne 1832–1869* (1970), *Dydaktyka historii w Polsce*

1773–1918 (1974), *Idee i postawy. Historia i historycy polscy 1914–1918* (1975), *Kultura historyczna dawna i współczesna* (1979), *Historiografia polska XX w.*, cz. I: *Lata 1900–1918* (1982), *Wielokształtność historii* (1990), *Historiografia i kultura historyczna*, cz. I–II (1990), *Dydaktyka historii* (współautor) (1993, wyd. 2 – 1994), *Historia jako dialog* (1996), *Edukacja historyczna młodzieży – problemy i kontrowersje u progu XXI w.* (1998), *Warszawskie środowisko historyczne w okresie II Rzeczypospolitej* (1999), *Historia i historycy* (2005). Redagował ponad 40 tomów prac zbiorowych, wśród nich m.in.: *Edukacja historyczna społeczeństwa polskiego w XIX w.* (1981), *Środowiska historyczne II Rzeczypospolitej*, cz. I–V (1986–1990), *Historia najnowsza jako przedmiot badań i nauczania* (1990), *Metodologiczne problemy syntezy historii historiografii polskiej* (1998), *Wielokulturowe środowisko Lwowa w XIX i XX w.*, t. I–V (2004–2007), *Współczesna dydaktyka historii* (2004), *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku* (2007, współredakcja)¹. Jubilat ma także duże zasługi w dziele kształcenia młodej kadry naukowej – wypromował 14 doktorów, był recenzentem wielu prac habilitacyjnych i wniosków o tytuł naukowy. Został odznaczony przez prezydenta Andrzeja Dudę Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Jak wspomniano wcześniej, w grudniu 2025 roku Profesor ukończył 90 lat.

O genezie i czasie powstania oraz sensie tej publikacji jej autor napisał w Przedmowie: „Zainteresowanie własną przeszłością zrodziło się u mnie dość nagle, właśnie wtedy, kiedy kończyłem 80 lat. Nie potrafię wyjaśnić co spowodowało, że akurat wówczas zacząłem odczuwać pilną potrzebę uporządkowania swoich wspomnień i przełania ich na papier. Być może, że zadecydowała o tym świadomość upływającego czasu i związany z nią niepokój o to, że wiele ważnych wydarzeń, odnoszących się do mojego naukowego żywota, może ulec zapomnieniu” (Maternicki 2024: 11). Dalej dodawał: „*Notatki do autobiografii naukowej* kreślę głównie na swój własnych użytek, przede wszystkim po to, aby lepiej zrozumieć przebytą przez siebie drogę, doszukać się jakiegoś głębszego sensu w tym, co przez całe dziesięciolecie robiłem. Moje życie wypełniały nie tylko sukcesy, ale i porażki. *Notatki...* traktuję także jako pewnego rodzaju podsumowanie

1 Wykaz publikacji Prof. Maternickiego znajduje się w recenzowanej publikacji – zob. Maternicki 2014: 115–157.

własnych dokonań naukowych (i pokrewnych) w trzech uprawniających przeze mnie dziedzinach, tj. historii historiografii, metodologii historii oraz dydaktyce historii. Podsumowanie to jest jak najbardziej subiektywne, ale nie brak w nim też, jak mi się wydaje, sporej dozy krytycznej refleksji” (Maternicki 2024: 12).

Publikacja została przygotowana do druku przez dr. hab. Pawła Sierżęę, prof. URz, i poprzedzona wstępem także jego autorstwa, który wprowadza czytelnika w bogatą biografię Jubilata. Na strukturę publikacji składają się: Przedmowa oraz część główna nosząca tytuł „Z historiografią przez życie”, którą tworzy sześć rozdziałów:

- Dzieciństwo, wojna i szkoła
- Studia historyczne w Warszawie
- Pierwsze lata pracy w Uniwersytecie Warszawskim
- W poszukiwaniu własnej drogi naukowej
- W pełni sił twórczych
- Wyjazd do Rzeszowa i nowe wyzwania naukowe.

Znakomitym uzupełnieniem treści zawartych w poszczególnych rozdziałach są aneksy zawierające wykazy danych obrazujących działalność publikacyjną, dydaktyczną i organizacyjno-naukową Profesora:

- Bibliografia prac Jerzego Maternickiego 1959–2022
- Prace doktorskie wykonane pod kierunkiem Jerzego Maternickiego
- Odznaczenia państwowe i inne przyznane Jerzemu Maternickiemu
- Księgi pamiątkowe oraz ważniejsze prace poświęcone życiu i działalności naukowej Jerzego Maternickiego.

W Aneksach zamieszczono też wystąpienie Jerzego Maternickiego wygłoszone na Uniwersytecie Rzeszowskim w dniu jubileuszu osiemdziesiątych urodzin w roku 2016. Książkę kończy wykaz ilustracji, które dokumentują różne wydarzenia z życia naukowego i rodzinnego Profesora oraz indeks nazwisk.

Każdy z wymienionych rozdziałów przynosi wiele ciekawych informacji z biografii Profesora, a zwłaszcza dotyczących jego drogi naukowej. Poznajemy mistrzów, którzy odegrali ważną rolę w jego dojrzewaniu naukowym, a zwłaszcza informacje o opiece naukowej Wandy Moszczeńskiej, i wreszcie czytamy w prezentowanych wspomnieniach o różnych przejawach samodzielnej aktywności naukowej

Jubilata w stolicy. Jako znany już badacz, z tytułem naukowym, przenosi się do Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, przyczyniając się do przemiany tej uczelni w uniwersytet. Od 1997 roku wpiśnięty się na stałe swą działalnością w rozwój środowiska naukowego w Rzeszowie.

Prezentowana publikacja, jak wynika z przedstawionych wyżej rozdziałów, dokumentuje dwa okresy w życiu Profesora: okres warszawski, czyli lata 1935–1997, i okres rzeszowski trwający od roku 1997, choć uwzględniając początki pracy na uczelni rzeszowskiej ten okres rozpoczął się właściwie w 1993 roku. Kryterium wyróżnienia tychże okresów stanowią związki Profesora najpierw z Uniwersytetem Warszawskim, a następnie z Uniwersytetem Rzeszowskim. Czasy warszawskie to edukacja i uzyskiwanie kolejnych stopni naukowych oraz praca naukowo-dydaktyczna na Uniwersytecie Warszawskim. We fragmentach dotyczących tych lat czytamy o niezwykle trudnych warunkach zarówno studiów w czasach powojennych, jak i odbudowy/budowy warsztatów naukowych na warszawskiej uczelni. W tych trudnych warunkach rozwoju nauki w Polsce Jubilat poszukuje dalszej, własnej drogi naukowej. Dobrze została udokumentowana też atmosfera naukowa środowiska historycznego stolicy.

Drugi okres, nazwany rzeszowskim, to opis organizacji warsztatu naukowego w nowych, niewątpliwie jeszcze trudniejszych niż warszawskie warunkach ze względu na słabe zaplecze naukowe: biblioteczne i archiwalne Rzeszowa. Muszę nadmienić, że działalność Jubilata w Rzeszowie jest mi znana z wielu przedsięwzięć naukowych i organizacyjno-naukowych Profesora. Uczestniczyłam w seminariach naukowych organizowanych przez Jubilata oraz w niektórych konferencjach związanych z realizacją projektów badawczych. Do uczestnictwa w seminariach naukowych prowadzonych przez profesora Maternickiego zachęcił mnie prof. Czesław Majorek, za co jestem Mu wdzięczna². Profesor Maternicki w Uniwersytecie Rzeszowskim zdołał zgromadzić wokół siebie grono uczniów, prowadząc ich do kolejnych awansów, w tym do samodzielności naukowej.

2 Czytając te fragmenty, przypominałam sobie wielogodzinne seminaria z Profesorem. Okazały się one niezbędne do powstania mojej pracy habilitacyjnej, której Profesor był później recenzentem.

Chcąc ocenić wartość omawianego źródła, jakim jest autobiografia, trzeba odnieść się do niektórych ustaleń na ten temat zawartych w dotychczasowej literaturze. Ponieważ – jak powszechnie wiadomo znawcom badań historycznych – autobiografia nie jest zwykłym opisaniem przeszłości. Traktowana jako źródło do badań naukowych ma zalety i ograniczenia, co zostało udowodnione w literaturze (Gusdorf 2009; Madejski 2017; Podgórska 2004; Szulakiewicz 2013). Niezaprzeczalną jednak wartością autobiografii ludzi nauki jest ukazanie własnej drogi naukowej, warunków lub kierunków rozwoju danej dyscypliny, którą reprezentują, i osób ją tworzących. Dzięki temu możliwe jest ukazanie miejsca i roli autorów publikacji autobiograficznych w dziele rozwoju danej dyscyplin. Tak więc bezsprzecznie wśród wielu opublikowanych prac o charakterze dokumentu osobistego niezwykle ważne są te, które ukazują rozwój dyscyplin naukowych lub subdyscyplin. Przykładem niech będą wydawnictwa o charakterze autobiograficznym takich autorów, jak: Karl Jaspers, którego autobiografia ukazuje go jako przedstawiciela filozofii (Jaspers 1993); Zygmunt Freud, który decydując się na upublicznienie dokumentu osobistego opisuje w nim swoje związki z psychoanalizą (Freud 2023) czy Wincenty Okoń, którego publikacja daje obraz jego działalności jako przedstawiciela nauk pedagogicznych (Okoń 2005).

Omawiana publikacja wpisuje się także w ten rodzaj autobiografii, który dokumentuje związki jej autora z uprawianymi subdyscyplinami naukowymi, jakimi są w tym wypadku: historia historiografii, metodologia historii i dydaktyka historii, którym Jubilat poświęcił całe swoje życie naukowe. Przygotowana przez Profesora Maternickiego autobiografia spełnia też cechy tego gatunku, o których Georges Gusdorf mówił: „Autor autobiografii uwypukla swój obraz na tle tego, co go otacza, nadaje mu niezależne istnienie; przygląda się sobie i chce być oglądany; bierze siebie na świadka samego siebie, innych powołuje na świadków tego, co w jego istnieniu jest niepowtarzalne” (Gusdorf 2009: 20–21).

Odwołując się do powyższej oceny wyjaśniającej czym jest autobiografia, traktując siebie jako świadka tego, co zapisał w swych notatkach autobiograficznych Profesor Maternicki, zwłaszcza o okresie rzeszowskim, mogę potwierdzić, że wiele z opisanych zasad przyświecających byciu badaczem i nauczycielem akademickim było wcielanych w życie w działalności akademickiej Jubilata. To od

Profesora Maternickiego nauczyłam się jak ważna jest współpraca naukowa w środowisku reprezentantów danej dyscypliny, jak istotne jest organizowanie seminariów naukowych i konferencji oraz opracowywanie współautorskich publikacji. Ponadto w treści tej autobiografii przewija się także jeden ważny wątek, tj. rola mistrza w rozwoju nauki. Takim mistrzem, jak wynika z lektury publikacji zatytułowanej *Z historiografią przez życie*, jest niewątpliwie Profesor Maternicki.

Bibliografia

- Freud Z. (2023). *Moje życie i psychoanaliza*, przeł. H. Zaszłupin, Warszawa: Bellona.
- Gusdorf G. (2009). *Warunki i ograniczenia autobiografii*, [w:] M. Czermińska (red.), *Autobiografia*, Gdańsk: Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, s. 19–46.
- Jaspers K. (1993). *Autobiografia filozoficzna*, przeł. i przypisami opatrzył S. Tyrowicz, Toruń: Wydawnictwo Comer.
- Madejski J. (2017). *Praktykowanie autobiografii. Przyczynki do literatury dokumentu osobistego i biografistyki*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Maternicki J. (2024). *Z historiografią przez życie. Notatki do autobiografii naukowej*, do druku przygotował i wstępem opatrzył P. Sierżęga, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Okoń W. (2005). *Samo życie osiemdziesięciolatka. Z autobiografią naukową autora*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Podgórska E. (2004). *Autobiografia jako źródło do historii wychowania*, [w:] T. Jałmużna, I. Michalska, G. Michalski, *Konteksty i metody w badaniach historyczno-pedagogicznych*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 183–191.
- Szulakiewicz W. (2013). *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Edukacyjny” nr 16, s. 65–84.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz
 Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
 Instytut Nauk o Wychowaniu
 e-mail: wladyslawa.szulakiewicz@ignatianum.edu.pl